

rede for Martin Rades »Werdegang«, både politisk og teologisk, og han har sat sit arbejde ind i en teoretisk ramme, kendetegnet ved begrebet »fredsforskning«, nærmere betegnet den historiske fredsforskning, en retning som kun er lidet udbredt i landet Slesvig-Holsten, og som ikke er særlig populær, fordi konsekvensen bliver en hård kritik af den tyske politik, der blev ført af de magtberusede tyske myndigheder mod Danmark og danskerne mellem 1864 og 1918. Man må anerkende det mod, Jörn-Peter Leppien lige som sin helt Martin Rade har lagt for dagen ved at gå mod strømmen. Vel er det almindeligt, at tyske historikere nu kritiserer den tyske politik og især den sproganordning af 1888, hvorved det danske sprog blev fortrængt fra de nordslesvigske landsbyskoler. Forordningen fremkaldte kraftige danske modaktioner, og tyskerne anser den for at være en »dumhed«, men de lader som regel spørgsmålet om den var en uretfærdighed ubesvaret. Martin Rade anså den for uretfærdig, men andre som samtidig med ham kritiserede den og de anvendte metoder mod danskheden, f.eks. pastor Johannes Schmidt, fandt forordningen og metoderne uhensigtsmæssige. Det er en af Jörn-Peter Leppiens fortjenester at stille Rade og pastor Schmidt over for hinanden og vise, at pastor Schmidt med sin »fredsforening« ville søge at opnå Nordslesvigs fortykning med andre taktiske midler. Målet var det samme for ham som for myndighederne. Navnet »fredsforening« gav mange den opfattelse, at pastor Schmidt var pacifist, intet lå ham fjernere end pacifismen, han var konservativ-nationalistisk i sin grundanskelse, men han havde blik for de svage sider ved den officielle tyske politik. Som alle andre tyskere dengang ønskede Martin Rade at bevare Nordslesvig for Tyskland, men

hvor andre ville bekæmpe de danske eller udkonkurrere dem, ønskede han, at de i frihed måtte udfolde deres kulturelle liv i forbindelse med udviklingen i Danmark. En sådan politik mente han det store og stærke Tyskland havde råd til.

Efter genforeningen viste modsætningen mellem Rade og pastor Schmidt sig på ny, idet Rade ikke kunne acceptere Schmidts krav om grænsseflytning. Med året 1929 slutter fremstillingen og her er blot at nævne, at Rade var en skarp kritiker af nazismen; i 1933 blev han afskediget som professor uden pension. Han døde – næsten symbolsk – den 9. april 1940.

Leppien har indledt sin afhandling med et citat af den afdøde forbundspræsident Gustav Heinemann, der havde peget på, at det ikke var nok blot at pleje traditionerne, men at man måtte spørge, hvilken tradition det nye Tyskland skulde knytte sig til. Leppien har ved at fremdrage Martin Rades indsats søgt tilknytning til en tradition repræsenteret af en ædel og fornem personlighed, en tradition som også Gustav Heinemann havde forbindelse med. Man må ønske denne tradition en rig blomstring i tysk folkeliv. Jörn-Peter Leppien har gjort sig meget fortjent ved at fremdrage netop denne side af det dansk-tyske samspil.

Troels Fink

Poul Hartling: *Bladet i bogen. Erindringer 1914-1964* (Gyldendal, 1980). 187 s. ill.

Ikke ubegrundet er dette første bind af tidligere statsminister Poul Hartlings erindringer blevet en salgssucces. Hartling er stadig en kendt personlighed, han skriver godt, og han er åben. Poul Hartling voksede op på Amager. Hans forældre var lærere, der skabte et levende og godt hjem for de to børn.

Der er ingen tvivl om, at det gav Poul Hartling en betydelig ballast både religiøst, intellektuelt og politisk. Hartling senior var aktiv venstremand og var 1945-47 undervisningsminister. I den almindelige opfattelse står Poul Hartling vist nok i dag som en kultiveret, men også robust og udholdende politiker. Det er derfor ejendommeligt at konstatere, at han var en skrælling som barn lidende af astma og andre plager og ofte med over 100 sygedage pr. år. Men han voksede sig fra det.

Af skolegang og ikke mindst af universitetsstudierne (1932-38) gives der et lunerigt og troværdigt billede, som mange nutidsstudenter sikkert vil finde umådeligt gammeldags. Hartling har et skarpt blik både for systemets positive og negative sider. Så moden, læsevante og selvstændig han var, hørte han nok til dem, der fik et maksimalt udbytte.

Efter teologisk embedseksamen havde Hartling præstekald til 1950 (Frederiksberg Kirke og Lukasstiftelsen), et arbejde, han udfyldte godt, og som fyldte ham. Jævnside hermed var han i 1945 begyndt at undervise ved N. Zahles Seminarium, og det ledte til forstander (rektor)-stillingen i 1950 og dermed også til aktiv indflydelse på dansk skolepolitik, da han i 1957 kom i folketinget.

Som nybagt folketingsmand blev han vidne til de forhandlinger, der førte frem til en trekantregering af S, R og RF. Da jeg i 1962-63 indsamlede materiale til det, der blev bogen »Regeringskrisen 1957« (1964), blev jeg – bortset fra hos Thorkil Kristensen – mødt med en mur af tavshed hos de venstremænd, jeg opsøgte. Det var tydeligt, at det var ubekvemt for Venstre, at der skulle bores i Erik Eriksens afslag på at danne en ren V-regering. Når det gjaldt at klarlægge Venstres taktik, var jeg stort set henvist til at bygge på Thorkil Kristensen og offent-

liggjorte udtalelser. Det bekymrede mig en smule, men Hartlings gennemgang af forhandlingerne på Venstres gruppemøder viser, at bekymringerne var overflødige. Forklaringen er naturligvis, at krisens forløb meget hurtigt henviste Venstre til en passiv rolle. Alligevel er Hartlings redegørelse værdifuld, fordi vi nu bygger på dagbogsoptegnelser i detaljer får vished for, hvad Erik Eriksen sagde på gruppemøderne.

Hartlings ræsonnementer over, hvad der var Erik Eriksens egentlige motiver, er også særdeles interessante. Han mener, at Erik Eriksen definitivt lod sig overtale til at fastholde VK-samarbejdet, selv om det kostede en borgerlig regering, ved en frokost på Skovriderkroen dagen efter valget. Dette har Jens Sønderup (som jeg efter 1964 kom på en god fod med) bekræftet over for mig. De konservative viste sig ved den lejlighed mere kongelige end Kongen, mere venstretro end den samlede venstregruppe. Det er dog næppe hele forklaringen. Jeg tror, Hartling har ret i, at Erik Eriksen var utryk ved den magt, Thorkil Kristensen ville få i en ren venstre-regering (s. 138); men jeg mener også, at Erik Eriksen regnede med, at han ville vinde i den nervekrig, han førte med Jørgen Jørgensen og Bertel Dahlgaard, og til sidst ville komme til at danne en VK-regering. Efter min vurdering kan man nu næppe komme længere i analysen af Erik Eriksens motiver. Men Hartlings fremstilling er også interessant ved, at han åbenbart mente, at Erik Eriksen handlede galt. Dengang tav Hartling. Senere viste han, at han også kunne handle uden at tage alt for meget hensyn til de konservative.

I 1958 vedtoges nye skolelove, et vanskeligt problem, som længe – ja faktisk siden 1937 – havde været påtrængende. Her placerede V sig sam-

men med S og R, hvad der bekom K ilde. Henning Bregnsbo har i sin bog »Kampen om skolelovene af 1958« (1971) påvist, hvorledes Hartling var i stand til at udmanøvrere Erik Eriksen og Poul Sørensen. Først senere fik man blik for, at Hartling – på trods af sit fromme udseende – kunne det politiske håndværk, selv om det retfærdigvis bør tilføjes, at skolelovene ikke var dem, Erik Eriksen og Poul Sørensen prioriterede højest.

Hartlings første politikerperiode blev kort, da han faldt ved valget i 1960, men han fastholdt forbindelsen med Venstres apparat, idet Axel Kristensen i 1961 nedlagde posten som formand for det sjællandsk-bornholmske Venstre alene for at bane vejen for Hartling.

Den røde tråd i Hartlings liv er en fast og ukompliceret kristentro og et meget harmonisk hjemmeliv. Anfægtelser ses ikke at have plaget ham, hverken religiøst eller politisk. Hans faste religiøse forankring har utvivlsomt været en betydelig styrke for ham menneskeligt og dermed også politisk. Som memoireforfatter hører han til de bedste. Ikke blot er han en god, undertiden en stilfærdigt bevægende, oftere en morsom skribent, men han bygger også på samtidige optegnelser og breve, ligesom han har en rimelig kritisk distance til meget (men selvfølgelig ikke alt), han beskriver. Det skal blive interessant at se, om han i den bebudede fortsættelse kan skrive ligeså sagligt afslappet om sig selv og sine egne partilederovervejelser som om Erik Eriksens, thi det var jo først efter 1964, at Hartling kom i centrum af dansk politik.

Under alle omstændigheder har han allerede med det foreliggende bind leveret et godt bidrag til forståelsen ikke blot af sig selv, men også til sider af dansk kirkeliv og politik.

Tage Kaarsted

Jørgen Hæstrup: *Ad omveje. Studieår i København 1927-34.* (Berlingske Forlag, 1981). 142 s., kr. 65,-.

Besættelsestidens historiker, dr. Jørgen Hæstrup er en mand med mange talenter. Hans imponerende faglitterære produktion tegner ikke blot et billede af en fremragende forsker, men også – for at låne Povl Bagges udtryk i »Hilsen til Hæstrup« – en benådet fortæller. Denne side af Hæstrups talent kommer til fuld udfoldelse i erindringsbøgerne, hvoraf den første, der handler om barneårene i Viborg, udkom i 1966, den næste, om arbejdet med besættelsestidshistorien, i 1973 – og nu dette bind om studietiden i København, der delvis udfylder lakunen mellem de to førstnævnte.

Skildringen begynder velopløst i sommeren 1927, da den unge Jørgen Hæstrup blev dimitteret som matematisk student fra Odense Kathedralskole. Festrusen afløstes hurtigt af svære overvejelser om den fremtidige løbebane. Efter udelukkelsesmetoden – og klog vejledning fra Kathedralskolens unge adjunkt i historie, H.H. Fussing – faldt valget til alt held på skoleembeds-eksamen i historie og dansk, og vi får en kostelig beskrivelse af den unge provinsstudents indtog i hovedstaden ved semesterstarten i september 1927 med fin selvironisk udmaling af højstemte forventninger om en studenter-tilværelse à la Hostrup. Realiteterne viste sig at være anderledes beskafne. Mødet med universitetets hverdag var tydeligvis en stor skuffelse. Lærerne – fornemmeligst professorerne Aage Friis, Knud Fabricius og Erik Arup – var nærmest olympiske i deres utilnærmelighed, og deres forelæsninger forekom temmelig kedelige og uvedkommende. Derfor blev det heller ikke i universitetets indviede haller, den unge Hæstrup brugte sin tid.